

Anmeldelser

Inge Adriansen og Palle O. Christiansen (red): Forskellige mennesker? Regionale forskelle og kulturelle særtræk. Festskrift til Bjarne Stoklund. Forlaget Skippershoved 2003, 254 s., 248 kr.

Bogen *Forskellige mennesker* består af bidrag til en temadag afholdt af Dansk Folkemindesamling i 2002. De er senere samlet og suppleret med andre bidrag for at udgøre en hyldest til professor Bjarne Stoklund i anledning af hans 75-års dag i 2003.

Temaet for artikelsamlingen er velvalgt som festskrift til Bjarne Stoklund, eftersom han i sine mange studier har vist, hvordan forskellighed produktivt kan udgøre kernen i den etnologiske kulturanalyse, og således har inspireret til studier af forskellighed i tid og rum. I hans professortid er udforskningen af kulturelle forskelle – ofte i det tilsyneladende ens – bevaret som et af etnologiens særkender, som faget fortsat bekender sig til og bearbejder.

Bjarne Stoklund kommer i sit halvvejs fagligt-selvbiografiske bidrag med en nyttig oversigt over den måde, hvorpå økotypebegrebet blev en slags løsning af diffusionismens kartografiske metodes svagheder – idet den kunne bevare indsigten, at der faktisk eksisterer visse kulturgrænser (således danner Skjern Å en kulturgrænse mellem Nord og Syd i Vestjylland osv.), men give dem nye forklaringer baseret på de forskellige variationer i bondeøkonomi eller -økologi. Økotypen er dermed et idealtypisk udtryk for menneskets samliv med naturen koblet til markedsbetingelser og økonomiske systemer, således som Stoklund har vist i sine studier af bl.a. Læsø og Nordatlanten.

Stoklund afholder sig fra at koble dette til regionale, mentale forskelle, hvad ellers er et gennemgående tema i artikelsamlingen. Det er nemlig ellers de regionale forskelle i folks selvopfattelse eller identitet – eller anderledes udtrykt 'folkekarakteren', der er i centrum i bogen – set ud fra forskellige synsvinkler og med forskelligt materiale. Således arbejder nogle bidrag med at blotlægge regioners selvopfattelse, andre med at give bud på produktionen af disse. Samlingen kommer til at lide noget under, at der nok er et fælles tema, men kapitlerne behandler hver deres forskelle og hver deres slags forskelle og behandler dem på forskellig vis, og de derfor kun i mindre grad taler til hinanden.

I deres bidrag tager Peter Dragsbo og Helle Ravn egnsforskellene i byggeskik og havekultur op. Hvor man således i Nordjylland og Østdanmark stræber efter at få bygningerne til at danne en firelænget gård, så dominerer stadig den slesvigske gårdtype i Sønderjylland. Og mens man i Midtjylland bygger om og til, så satser man på Fyn på genbrug af gårdens bygninger, som generelt på Fyn er i god stand pga. tidligere tiders velstand. Artiklen er interessant og øjenåbnende, men man savner en nærmere analyse af, hvordan forskellene har været produceret og fremtvunget af gods, stat, konsulenter osv.

Peter Henningsen tager i sit bidrag fat på sammenhængen mellem godsstruktur og regionale forskelle i 1700-talsbøndernes tænkemåder og adfærd. 1700-tallets skribenter udpegede fire forhold som af særlig betydning for bl.a. bønderes driftighed og mangel på samme: hovedgårdsjordens betydning for godsets økonomi, om ejeren var adelig eller borgerlig, om hovedgården var beboet eller om den var bortforpagtet (hoveri, borgerlige ejere, tomme hovedgårde og bortforpagtning antoges at øge godstrykket). Peter Henningsen undersøger nu, om der statistisk kan ses en sammenhæng mellem disse faktorer og de steder, hvor de samme skribenter mener, at godstrykket er størst og bøndernes træghed dermed størst. Intentionen her er altså alene at følge 1700-talsskribenternes tankegang og belægge denne. Det viser sig, at 1700-talsskribenterne havde ret. Spørgsmålet er så blot, hvad de havde ret i.

Ellen Damgaard og Inge Adriansen tager i deres bidrag enslydende temaer op. Hos Ellen Damgaard handler det om vestjysk selvopfattelse baseret for en stor del på et i 1999 udsendt spørgeskema til afkrydsning, hvor vestjyderne kunne beskrive, hvorledes de opfatter sig selv. Hos Inge Adriansen gælder det den tilsvarende sønderjyske opfattelse af det særligt sønderjyske – baseret på besvarelser, hvor man skulle foreslå en særlig sønderjysk genstand, mindesmærke, ret, begivenhed osv. Underholdende læsning, men begge artikler kommer til at lide under det problem, at undersøgelseernes præmisser (eksistensen af regionale identiteter) ikke diskuteres. Adriansen kan eksempelvis konkludere, at undersøgelsen "dokumenterer" (s.140), at der er regionale forskelle og kulturelle særtræk i Sønderjylland, og det er da også plausibelt, men trods alt noget af en ringslutning, når nu udgangspunktet var at undersøge

denne regionale identitet, som forudsattes at eksistere. Vist et godt eksempel på, at undersøgelser er med til at producere det, de undersøger. Tendensen hertil findes også hos Damgaard, idet vestjyderne her har skullet respondere på et spørgeskema med opregning af mulige kulturelle særtræk, som således på sin vis selv giver matricen for en sådan regional identitet.

I andre af bidragene er fokuset mere på, hvordan disse forskelle kan være producerede: Kenneth Olwig bidrager med et bud på, hvordan Jylland som enhed er blevet konstrueret og peger på korttegningens betydning – betydningen af at kunne forestille sig halvøen i fugleperspektiv. For så vidt et spændende perspektiv, men noget overfladisk behandlet. Det er fx ikke vist, i hvor høj grad Jylland (nogensinde) er blevet opfattet som en enhed.

Michael Harbsmeier angriber problemstillingen mere alment, inspirerende og med indsigt, men på den måde også lidt uden for temaet, da hans emne mere er nationale end de regionale identiteter, der ellers står i fokus for bidragene. Omdrejningspunktet er her, at national identitet er afhængig af andres anerkendelse af denne identitet som en anderledeshed i forhold til dem selv, og dette kaster gode pointer af sig.

To af bogens sidste bidrag omhandler Øresundsregionen: Anders Linde-Laursen og Orvar Löfgren skriver om myndigheders forsøg på at fremme integrationen på begge sider af Øresund i forbindelse med brobygningen – og bl.a. hvordan der trods denne politik er tendens til, at grænsen reproducerer forskelligheden på mange måder. De to bidrag virker noget som en gentagelse af hinanden.

Bogen afsluttes med et velvalgt kritisk perspektiv på bogens tema forfattet af Palle O. Christiansen. Han identificerer en række problemer i udforskningen af kulturgrænser og regional identitet.

Bogen rummer endvidere bidrag af Nils-Arvid Bringéus og en indledning ved Inge Adrianen. Og den afsluttes med en nyttig fortegnelse over Bjarne Stoklunds skrifter 1951-2003. Tak for den! Det ses i øvrigt heraf, hvor imponerende produktiv Stoklund har været som emeritus.

Signe Mellemegaard

Morten Fink-Jensen: Fornuften under troens lydighed. Naturfilosofi, medicin og teologi i Danmark 1536-1636. Museum Tusulanums Forlag 2004, 418 s., 325 kr.

Morten Fink-Jensen (MF-J) har påtaget sig den

komplerede opgave at skildre forholdet mellem religionen, her den lutherske ortodoksi på dansk grund, og naturvidenskaberne i perioden 1536 til begyndelsen af 1600-tallet. Alene denne karakteristik af forfatterens værk vil sikkert få ham til at protestere, for hans gennemgående og veldokumenterede tese er, at naturvidenskaberne, i samtiden kaldet naturfilosofien, og teologien ikke udviklede sig i modsætning til hinanden. Kravet fra stat og kirke var, ud fra tidens religiøse forestillingsverden, at al naturfilosofisk tæknung skulle tjene til at forherlige Gud. Selv om fornuften ikke var populær blandt de ortodokse teologer, anerkendte man forskning i naturen, i naturens bog, som den tyske teolog Johann Arndt udtrykte det, thi naturen er en afspejling af og kilde til det guddommelige.

Men de anerkendte naturstudier inden for bl.a. astronomi og fysik førte bag teologiens ryg til en voksende skepsis over for religionen – alene erkendelsen af himmelrummets indretning skulle være eksempel nok – og resultatet blev den sondring mellem naturvidenskab og religion, vi kender i dag.

Til sit formål gennemgår MF-J grundigt Københavns Universitets fakulteter og fag på baggrund af universitetsfundatsen af 1539, som blev grundlaget for det efter reformationen retablerede universitet, og forfatteren viser, hvorledes Melanchtons naturfilosofiske idealer blev dominerende. Men også andre påvirkninger fra bl.a. Paracelsus og Ramus inddrages.

Bogens hovedperson er lægen og teologen Caspar Bartholin (1585-1629), der var både en flittig naturfilosof og samtidig en streng forsvarer af ortodoksien, som netop har sin blomstringstid i den første fjerdedel af 1600-tallet. Gennem en detaljeret fremstilling af Bartholins virke og produktion får MF-J bekræftet sin tese, for netop Bartholins forfatterskab fremviser den spænding, der opstår, når man "på samme tid ville hævde, at fornuften var fordærvet og afstedkom menneskeligt hovmod, men at den også skulle afdække skaberværkets guddommelige plan." (s. 322)

MF-J udbygger yderligere sine synspunkter gennem gengivelsen og analysen af en række tryk, der i tidens karakteristiske symbolske stil afspejler tidsånden nok så pædagogisk som den overvældende ordrigdom, tidens filosoffer og teologer hengav sig til.

MF-Js værk forlæner ham velfortjent med ph-d-graden. Den, der vil have et dybtgående kendskab til samspillet mellem religion og naturvidenskab i den nævnte periode, høster rige frugter ved læsningen af afhandlingen, men de mange navne og de mange forskellige nuancer inden for både filosofi og teologi stiller krav til læserens forhåndsindsigt; svigter den, og det

gjorde den ind imellem for undertegnede anmelder, som ellers kender perioden ret godt, kan skaden gøres god med et par opslag i diverse håndbøger.

Vanskelige sager er nu engang vanskelige, og selv om man må gribe til hjælpemidler, skal det ikke forstås som en kritik af forfatterens sprog. Bogen er trods en til tider direkte modproduktiv tegnsætning særdeles velskrevet.

Benito Scocozza

Erik Ulsig: Århusundersøgelsen – under Det nordiske Ødegårdsprojekt, samt Ødegårdene: En datering. Århus Universitets Forlag 2004, 125 s., 178 kr.

Det er sjældent, at dårlig samvittighed så eksplisit bliver anført som årsagen til en publikation, som det er tilfældet med denne bog. Erik Ulsig fremhæver selv, at udgivelsen af *Århusundersøgelsen* blandt andet skyldes dårlig samvittighed over, at han i begyndelsen af 1980'erne kastede arbejdet med undersøgelserne af Århuseggen indenfor *Det nordiske Ødegårdsprojekt* fra sig. Der er da også tale om en omarbejdet og udvidet version af Erik Ulsigs egen rapport *Den nørrejyske analyse* fra 1977, men bogen indeholder desuden en mindre afhandling om ødegårdenes datering, som er forfattet i 2002.

Bogens udgangspunkt er som nævnt ødegårdsprojektet, hvor interessen for ødegårde skyldes, at de er blevet set som synlige tegn på den agrare krise i senmiddelalderen. Læseren bliver da også præsenteret for både nedlagte gårde, reorganisering af bebyggelser og torpers forsvinden som følge af ødelæggelsen. Bogens fokus er imidlertid i langt højere grad den afgørende ændring i det danske agrarsamfund, der blev følgen af den senmiddelalderlige krise, og derfor handler undersøgelsen mere om strukturerne og ikke så meget om nedlagte bøndergårde.

Centralt for udpegningen af det geografiske undersøgelsesområde er overleveringen af Århus domkapitels jordebog fra ca. 1315, fordi den har en indholdsrig beskrivelse af de ejendomme, der hørte til de ti ældste kannikedømmers fællesbord, hvilket indskrænker undersøgelsesområdet til det af gejstlige institutioner dominerede Hasle Herred ved Århus suppleret med undersøgelser i et par nærliggende herreder. Metoden til at undersøge bebyggelsernes udvikling er retrogressiv, hvor matriklerne fra 1600-tallets slutning anvendes som udgangspunkt for identifikationen af tidligere tiders bondebrug.

Efter en kort introduktion til *Det nordiske Ødegårdsprojekt* og kildematerialet søger Ulsig at vise, at der var en høj grad af kontinuitet mellem både jordvurdering o. 1315 i form af bol-tal og mark guld vurdering, udsæd angivet i jordebogen og så agerarealerne 1683 – de sidste ses i forarbejderne til Christian 5's matrikel fra 1688. Ulsig ønsker hermed at vise, at Hasle Herred allerede i højmiddelalderen var en tæt opdyrket egn, og at der ikke skete større ændringer af det opdyrkede område eller i korndyrkningens omfang i en periode på mindst 350 år. Der er imidlertid store usikkerhedsmomenter i nogle af Ulsigs beregninger, og ved opgørelsen over det dyrkede areal o. 1315 antages både, at jordebogens udsædstal omregnet til tønner svarede til det dyrkede areal i tønnder land, og samtidigt forudsættes det, at der var tale om et to-vangsbrug, hvor kun halvdel af agerarealet dyrkedes årligt. For eksempel havde landsbyen Hinnerup (Grundfør S., V. Lisbjerg H.) ifølge jordebogen en udsæd på 3 mark korn, hvilket Ulsig antager er lig 108 tønner korn, da 1 ørt sættes til 1½ tønne korn (1 mark = 8 øre á 3 ørte). Var der tale om to-vangsbrug udgjorde det samlede opdyrkede areal dermed på 216 tønner land, hvilket Ulsig finder nogenlunde overensstemmende med det dyrkede areal i 1683 på 218 tønner. Ulsig er imidlertid selv fuldt ud klar over usikkerheden ved disse opgørelser over det dyrkede areal o. 1315 (s. 44 og 96), og for eksempel vil et dyrkningssystem i form af et tre-vangsbrug i 1315 da også kun give et agerareal på 162 tønner, men Ulsig har valgt ovennævnte metode, da han anser den for nemmest (s. 44).

Med udgangspunkt i kannikebordets jordebog viser Ulsig herefter, at der o. 1315 imidlertid var et meget anderledes landbrugssamfund med en ganske anderledes brugsstruktur end det, der kendes fra 1400-tallet og frem til 1600-tallet. Brugsstrukturen og godssystemet bestod da af store såkaldte brydegårde, som blev drevet ved hjælp af hoveriydende landboer, der selv kun dyrkede lidt jord. Landboernes hoveri var imidlertid begrænset, og de må derfor også have virket som en slags daglejere ved brydegårdene sammen med de såkaldte gårdsædere, der er at betragte som jordløse husmænd. Landgilden i dette system var relativ høj, da den svarede til udsæden og var især pålignet de store brydegårde, mens landboerne kun ydede små faste afgifter, og hele forudsætningen for at dette system kunne fungere, var derfor rigelig arbejdskraft til brydegårdene.

Mens Ulsig konstaterer kontinuitet i ressourceudnyttelsen mellem 1315 og slutningen af 1600-tallet, viser han, at der skete en voldsom reduktion i den landgilde, bønderne un-

der kannikernes fællesbord skulle yde mellem 1315 og 1427. Fra 1427 og frem til slutningen af 1600-tallet steg ydelserne kun en smule, men kom aldrig op på det højmiddelalderlige niveau, da den holdt sig til ca. 1/3 af udsæden, og der var dermed sket en kraftig ændring i forholdet mellem det dyrkede areal og bøndernes ydelse heraf. Ulsig tolker landgildefaldet som et resultat af den senmiddelalderlige krise, hvorunder der var sket en mindre nedgang i det dyrkede areal, men hvor der især var opstået mangel på arbejdskraft til at dyrke jorden, hvilket betød, at bønderne kunne presse landgilden ned under trussel om at søge til andre godser – Ulsig omtaler det senere ligefrem som en klassekamp (s. 116). At landgilden efter 1427 steg kan være et resultat af øget opdyrkning, men Ulsig ser det i højere grad som et udslag af godsejernes revanche overfor bønderne.

Foruden landgildefalder viser Ulsig, at til trods for decideret ødelæggelse af gården, var Århus-egnen ikke specielt hårdt ramt af krisen, og perioden bar i højere grad præg af sammenlægninger af bebyggelser og omstruktureringer, hvor den indre strukturering i landsbyerne ændredes. Det tidligere godssystem brød sammen i anden halvdel af 1300-tallet, og brugsstrukturen var herefter ikke længere den store brydegård og små landbogarde, men derimod lige store fæstegårde. Som eksempel kan gives den allerede omtalte landsby Hinnerup, der i 1315 bestod af én brydegård med 72 tdr. udsæd og syv landbogarde med en samlet udsæd på 36 tønder (s. 52 f.). Omkring år 1600 bestod den lille landsby derimod af fire lige store gårde, der hver gav fem ørte korn i landgilde, og den ensartede brugsstørrelse genfindes også i matriklen fra 1688. Samlet betød udviklingen efter krisen da også færre brug, da en del forsvandt i forbindelse med nedlæggelsen af nogle små torper, mens andre forsvandt sammen med landbo-brugenes forsvinden, og endelig blev en række mindre selvejerbrug formentlig lagt ind under andre.

Ulsig viser, at ødegårde og landgildefaldet hænger sammen gennem manglen på arbejdskraft, der måske dermed udløste den afgørende ændring i det danske agrarsamfund, som sammenbruddet af det gamle godssystem med de store brydegårde og små landbogarde er udtryk for, selvom Ulsig påpeger, at det ikke vides med sikkerhed. Som tidligere nævnt indeholder bogen også den mindre afhandling *Ødegårdene: En datering*, hvori Ulsig søger at datere, hvornår ødegårdskrisen satte ind, og også her kæder han i høj grad ødegårdene, manglen på arbejdskraft og landgildefaldet sammen. Han søger at vise, at krisen først omkring år 1370 blev rigtig ubehagelig for jordejerne, hvilket er en genera-

tion efter den Sorte Død, og denne udlægning passer selvfølgelig godt til tesen om den manglende arbejdskrafts store rolle, da det er let at forestille sig, at især børn har lidt under de dårlige tider midt i århundredet.

Forfatteren anvender gennem hele bogen illustrative eksempler, så læseren blandt andet får indblik i den konkrete ødelæggelse af smålandsbyer, omstruktureringer af bebyggelser og i høj grad kommer til at forstå både jorbogen fra o. 1315, men også det landbrugssamfund, den afspejler. Bogen indeholder desuden en række illustrative figurer, der stort set alle er med til at understøtte tekstens indhold, hvilket desværre ikke gælder flere af de kort, som er blevet produceret til udgivelsen. For eksempel er stednavneangivelserne på figur 2, 3, 6 og 8 vanskelige at læse de steder, hvor de står oven i en af de administrative grænser, hvilket kunne være undgået ved enten at placere en hvid boks bag navnene eller lade dem være omkranset af en hvid kant. Figur 3 kunne i mine øjne være udeladt, da det ikke fremgår, at de påtrykte stednavne dækker over herreder, da kun sognegrænserne og ikke herredsgrænserne er vist – kun Tirstrup sogns benævnelse i kortets højre side leder læseren på sporet. På figur 8 over netop Tirstrup sogn er der heller ikke meget hjælp at hente for læseren til at forstå, at stregerne i den nordlige del af sognet dækker over en signatur, der markerer udstrækningen af den i illustrationsteksten nævnte mose. Endelig mangler alle ovennævnte kort almindeligt udstyr som retningen mod nord og angivelse af måleforhold eller målestok. Det havde på mange måder været svært at orientere sig, hvis ikke der i figur 5 var vist et udsnit over dele af undersøgelsesområdet taget fra Karl-Erik Frandsens (red.): *Atlas over Danmarks Administrative Inddeling efter 1600*.

Der er ingen tvivl om den høje kvalitet af bogens faglige indhold, og der er tale om en meget informationsmættet afhandling, hvor det ofte gælder om at holde tungen lige i munden for ikke at miste orienteringen, og det lærde udtryk ændres heller ikke af de indsatte tekstbokse, som pædagogisk søger at forklare *forholdet mellem hartkorn og agerareal* (s. 16), *bolskifte* (s. 34) og *kornmål og landmål* (s. 43). For eksempel forudsættes det stadig, at læseren er bekendt med hartkornsberegninger i forbindelse med 1600-tallets matrikler, stuf-agre, driftssystemer og landgildens sammensætning.

Erik Ulsig har med *Århusundersøgelsen* understøttet den tolkning af den senmiddelalderlige krise, som han selv allerede har fremlagt i flere omgange, men viser i bogen tydeligt vigtigheden af også at inddrage lokale eksempler på udviklingen. Ulsig behøver ikke længere at

have dårlig samvittighed, og hans bog kan både ses som et velkomment supplement til de øvrige afhandlinger fra *Ødegårdsprojektet* og anbefales som en god introduktion til den læser, der ønsker af få indsigt i højmiddelalderens agrare brugsstruktur og sammenbruddet af denne.

Adam Tybjerg Schacke

Svend Sørensen, Flemming Skipper, Kristian J. Kristensen: Thy i bevægelse. Idrætsliv i 100 år. Museet for Thy og Vester Hanherred 2004, 440 s., 298 kr.

Thy i bevægelse er kronen på værket i et idræts-historisk projekt, der startede i 1999 med udsendelse af spørgeskemaer til samtlige idrætsforeninger i Thy og Vester Hanherred, efterfølgende indsamling af historisk og dokumentarisk materiale, derpå formidlet i udstillingen *Idrætsliv i Thy* i 2003, som gav yderligere materiale, alt – tør man tro – nu koncentreret og udgivet i *Thy i bevægelse* af Svend Sørensen, Flemming Skipper og Kristian J. Kristensen; en 440 sider tættrykt bog i stort format. Bogen er stort set fri for korrekturfejl, men en markant har sneget sig ind på titelarket, hvor "Kristian" er blevet til "Krisitan".

I bogens forord (s. 7) anføres ganske vist, at *Thy i bevægelse* ikke er et leksikon, men det er vist lige før. Bogen indeholder et væld af oplysninger om idræts- og sportsfolk, ledere og organisationsfolk, klubber, klubhuse, idrætsanlæg m.m.. Indgang til disse, når bortses fra indholdsfortegnelsen, er seks sider registre, der imidlertid ikke er fuldt dækkende, mens bogen overordnet er struktureret tematisk efter sportsgren, understyr, organisering, økonomi m.v. Ved hovedparten af kapitlerne søges den lokale og regionale idræts historie placeret i forhold til den generelle idræts historie ved hjælp af kortfattede inserater, der fortæller om denne eller hin idrætsgrens opkomst og udvikling. Dette udmærkede princip forlades imidlertid visse steder (f.eks. s. 333, 359, 371), uden at læseren bliver klar over, hvorfor princippet brydes. Men uanset inserat eller ej, bevæger man sig meget hurtigt ned i den Thy'ske idrætsverden, ofte på mikroniveau, hvor det nok kan være vanskeligt fortsat at mobilisere interesse hos den almindelige læser, men næppe hos den lokale.

Thy i bevægelse glimrer ved at behandle såvel det sportslige som det sociale liv i idrætsklubberne, ved en umådelig detaljerighed, og ved indgående at behandle så mange aspekter af idræts historien i Thy og Vesterhanherred. Derfor er det en skam, at bogen ikke er forsy-

net med fortegnelser over anvendt litteratur og materiale; dette er kun sporadisk anført i brødteksten og lader sig ikke søge systematisk via registrene, skønt dette hævdes (s. 434), hvilket begrænser bogens anvendelighed som udgangspunkt for videre studier, og desuden gør det vanskeligt at efterprøve bogens oplysninger. Fremstilling af samlede fortegnelser over anvendt litteratur og kildemateriale burde have været en overkommelig opgave, ikke mindst i lyset af det imponerende arbejde der i øvrigt er lagt i bogen.

Bogens detaljerighed bør sikre den et stort og velfortjent publikum i Thy og Vesterhanherred. Den læser, der ikke har tilknytning til egen, vil nok foretrække at læse bogen stykkevis, om det emne, den sportsgren, lokalitet eller periode der har den enkeltes særlige interesse. Også i den sammenhæng har *Thy i bevægelse* noget at byde på.

Henrik Gjøde Nielsen

Frederik Stjernfelt, m.fl. (red): Fejder. Studier i stridens anatomi i det intellektuelle liv. Museum Tusulanums Forlag 2004, 371 s., 298 kr.

Selvom man på bagsiden af udgivelsen kan læse at "*Denne bog skildrer fejdens historie fra antikken til i dag*", er publikationen først og fremmest et festskrift. Det er tilegnet Peter Madsen, som er professor i litteraturvidenskab på Københavns Universitet.

Festskriftet er en vanskelig genre. Det ender som regel med at blive et sammensurium af artikler, hvor eneste fællesnævner er forfatterens relation til den person, som festskriftet hylder. Det er sandsynligvis for at undgå en sådan faldgrube, at redaktørerne har valgt et gennemgående tema for artiklerne.

Fejden spiller en central rolle i det intellektuelle liv, og derfor er bogens tema basalt interessant for en, der er universitetsuddannet. Desværre bliver begrebet defineret i absolut bredeste forstand: "*De [indlæg i fejder] samler sig i kunstnergrupper, i skoledannelser, i netværker af inspirationer, i valgslægtskaber, i pressionsgrupper. Med de samler sig også i faderopgør, i konfrontationer, i polemikker, i den afstandtagen fra modstandere, der er en central motor i dansen af et kohærent eget standpunkt*" (s.10).

Dermed er ordet givet frit og det er ærgerligt. Ifølge redaktørernes forord er fejdens tema nemlig kampen om synspunkter i en debat. Den amerikanske sociolog Randall Collins hævder, at der kun er plads til 5-6 afgørende synspunkter i debattens opmærksomhedscentrum, hvor-

til redaktørerne tilføjer: "Ophører et sådant opmærksomhedsfelt med at pointere og opstemme energier, kan der være nok så mange uenigheder, der blot drukner i almindelig informationsstrøm og uopmærksomhed" (s. 11). Når redaktørerne tillader, at begrebet defineres så bredt, forsvinder bogens kerne, og temaet drukner i de godt 30 artikler, hvoraf hovedparten ikke engang reflekterer særlig meget over deres emne.

Jørgen Dines Johansen gennemgår f.eks. Platons angreb på digtekunsten. Det er ganske rigtigt et indlæg i en intellektuel debat, men at præsentere det som en fejde er nærmest som at se en fodboldkamp med kun ét hold på banen. Peter Kirkegårds beskrivelse af F. J. Turners frontierbegreb og dets brug i cowboyfilm er underholdende, men har strengt taget intet med fejder at gøre, udover den korte omtale af uenigheden mellem historikeren Turner og politikeren T. Roosevelt.

Sådan er det generelt med hovedparten af artiklerne. Det er umuligt at få en klar definition af, hvad fejder dækker over, og hvad der gør begrebet anvendeligt som analytisk redskab. Med Karen Sybergs artikel *Kampen om æblet* er fejden reduceret til stort set ingenting, og sammen med Cecilie Løveids *Amalie Skram movie* fremstår udgivelsen som et klassisk difust festskrift, uden nogen form for overordnet tema.

Når det er sagt, skal især David Scott Kastans artikel om Richard Grafton og John Stows rivalisering i 1600-tallets England og Göran Dahls *Fejder om Wissenssoziologie i Weimar-Tyskland* fremhæves som særligt vellykkede. De bidrager til en forståelse af, at der er forskel på fejder og almindelige meningsudvekslinger.

I bogen lider fejde-begrebet samme skæbne som også er overgået begreber som paradigme og diaspora. Definitionen på begreberne er blevet udvidet til at omfatte nærmest alt, og derved mister de deres specifikke betydning og brugsværdi.

Begrebet fejde bør nok forbeholdes akademiske konfrontationer, som hæver sig op over diskussionsniveauet, som f.eks. den i historikerkredse kendte historikerfejde mellem Erik Arup og Wilhelm la Cour i 1930'erne eller de senere års polemik omkring Bjørn Lomborg. Ud over den faglige uenighed skal parterne nemlig angribe modpartens integritet, faglige kompetence eller andet af mere alvorlig karakter.

Søren Mentz

Klaus Petersen & Nils Arne Sørensen (red.): *Den kolde krig på hjemmefronten*. Syddansk Universitetsforlag 2004, 264 s., 225 kr.

Den kolde krig på hjemmefronten er en antologi om den kolde krig i Danmark redigeret af to lektorer – Klaus Petersen og Nils Arne Sørensen – fra Syddansk Universitet, men altovervejende forfattet af historiestuderende fra samme universitet. Frem for den højspændte sikkerhedspolitik er det er den kolde krigs 'bløde sider' og dens effekter på hverdagslivet i Danmark, der interesserer redaktørerne. Ideen er, at den kolde krig ikke bare var en storpolitisk konflikt, men "*en konflikt mellem forskellige politiske og økonomiske systemer og mellem forskellige værdier*", hvorved den kolde krigs logik – i samtiden kom til at fungere "*som en prisme som samfundslivet i bred forstand blev set og forstået igennem*" (s. 8).

Som redaktørerne nævner, er en sådan forestilling om den kolde krigs strukturerende virkning ikke ny, men hidtidigt har den – ifølge redaktørerne – ikke været tilstrækkeligt empirisk underbygget. Antologien skal således ses som et forsøg på at råde bod for dette, selvom det i høj grad kan diskuteres, hvorvidt antologiens forfattere rent faktisk kan honorere redaktørernes fine hensigter.

I løbet af antologiens 17 bidrag bliver man præsenteret for en lang række forskellige emner lige fra rock'n'roll'ens indtog i Danmark i 1957 til de borgerlige ungdomsorganisationers reaktioner på Sovjetunionens invasion af Afghanistan. Hvor antologiens emner er meget forskellige i deres genstandsområder, er hovedparten af antologiens bidrag fælles om deres interesse i den kolde krigs indflydelse på den offentlige meningsdannelse. Således fokuseres der på den kolde krigs betydning for hvorledes der – i bredeste forstand – blev talt om tingene, og hvorledes denne 'talen' må forstås som 'reguleret' af den kolde krigs logik. Det er hovedsageligt diskurserne – som de kommer til udtryk i dagspressen – der undersøges: f.eks. hvorledes der blev skrevet om Mccarthyismen, Vietnamkrigen, rock'n'roll'en eller fodboldlandskampene mellem Danmark og Sovjetunionen. Men også pjecer fra DKP og det danske forsvar samt enkelte danske fim fra perioden bliver undersøgt ud fra dette 'diskursanalytiske' perspektiv.

Selvom ambition er ædel: at fortælle den kolde krigs kulturhistorie – at vise det store i det små, synes det netop at være det anliggende, som antologien formår dårligst. På den ene side har de fleste bidragsydere valgt at fokusere på højt politiserede emner, såsom boykotdebatten

op til afholdelsen af OL i Moskva i 1980 samt dækningen af Vietnamkrigen, hvorfor det ikke kan overraske, at den kolde krig i netop disse højt politiserede situationer spillede en rolle. På den anden side viser det sig, at der hvor forfatterne tager fat på hverdagslivet, såsom rockens modtagelse i Danmark, dansk filmproduktion samt DKP og Socialdemokratiets kamp om 'arbejdernes sjæle', synes den kolde krig ikke at være den analytisk mest frugtbare forståelsesramme. Kampen på arbejdspladserne var således ikke et specielt koldkrigsfænomen, og attituden overfor rocken relateres - ifølge en bidragsyder - bedst til "*befrielsen ambivalente respekt og frygt [for] ungdommen*" (s. 91).

Hvis det var en kulturhistorisk skildring af den kolde krig der var ambitionen - som der lægges op til i den appetitvækkende indledning - så havde det måske været mere interessant (og analytisk relevant) at analysere, hvorledes den kolde krig og den bipolare logik prægede tidens hverdagsliv, såsom madvaner, mode, kulturforbrug (hvilke musik man hørte, film man så osv.), fritidsaktiviteter, sexvaner, design og arkitektur, litteratur og religion med meget mere. Med andre ord, at få vist, hvorledes det sociale og kulturelle liv i praksis var sammenvævet med eller struktureret af den kolde krigs logik.

Et andet væsentligt problem er den historiske metode og i særlig grad det manglende videnskabelige fundament for centrale argumenter og konklusioner. Et gennemgående problem i flere af antologiens bidrag er således et svagt kildemateriale. Per Jensen prøver således i sit bidrag '*Den ekstraordinære situation' - den danske reaktion på boykotten af OL i 1980* at slutte sig til motiver og rationaler hos aktørerne i den politiske beslutningsproces ud fra avis- og tidskriftartikler, hvilket naturligvis indebærer, at Per Jensen i sine konklusioner må tage så mange forbehold, at bidragets udsigelseskraft bliver uhyre begrænset. Anja Nymand Hansens artikel '*Fri af bjørnens kløer. SF om Sovjetunionen 1959-68* aktualiserer igen spørgsmålet om, hvor få og hvilke offentlige skrivelser der kan bruges som indikator for et helt partis holdning.

Ligeledes synes der også sine steder at være en tendens til ukritisk og ureflekteret at antage, at skrivelser i den skrevne presse repræsenterer den partipolitiske diskurs.

Tilsvarende lider flere af bidragene af overgeneraliseringer og tendentiøse simplificeringer. At kalde SF's forhåbning til det sovjetiske samfunds udviklingsmuligheder for en tro på, at "*Sovjet kunne blive et socialistisk eldorado*" (s. 158) synes at være en urimelig overfladisk betragtning. Endnu mere problematisk er det, når Jørgen Engsig Bro, uden et kildefundament, anfører, at "*danskerne i almindelighed ikke in-*

teresserer sig for sikkerhedspolitik og forsvar [åbenbart i almindelighed, men vist i særlig grad omkring 1974]" (s.212). Og bedre bliver det ikke i karakteristikken af Danmarks Radio der, ifølge Engsig Bro, omkring 1965 "*næsten ikke bragte saglig orientering om sikkerhedspolitikken*" (s.214). Muligvis korrekt, men uden kildebelæg er sådanne udsagn i bedste fald uunderbygget viden og i værste fald løse påstande.

Som antydet er et gennemgående problem i antologien manglende litteraturhenvisninger og mangelfulde bibliografier. Gang på gang leder man forgæves efter kilderne til centrale afsnit, og hvor henvisningerne findes, er de enkelte steder ufuldstændige og upræcise.

En tredje anke er sproget og fremstillingsformen. Selvom der givetvis er arbejdet meget med artiklerne, er de både sprogligt kluntede og en smule studentikøse, hvorfor deres sande natur som universitetsopgaver desværre alt for ofte skinner igennem. I enkelte bidrag er der også en tendens til at man forveksler 'frisk sprog' og sproglige klicheer med god formidling. I Klaus Petersens beretning om Urban Hansen undrer man sig over, hvad forfatteren har tænkt, da han skrev, at Urban Hansen "*slog sine folder*" i borgerrepræsentationen (s.42).

Egentlig bør man ikke klandre hovedparten af bogens bidragsydere, at de endnu ikke magter historieforskningens og -skrivningens svære kunst al den stund, at de som studerende stadig er i en læringsproces. Derfor undres man også over, at redaktørerne (og de studerendes vejledere) ikke har set det som deres pligt at gøre mere for at sikre et højt fagligt indhold og et bedre formidlingsmæssigt niveau. At bidragene oprindeligt har været gode eksamensopgaver virker sandsynligt, men springet fra den gode opgave til den gode artikel er altså længere og sværere, end hovedparten af de studerende har evnet. Alle bidrag er selvfølgelig ikke lige ringe, Morten Bendix Andersens bidrag om Ungarns-hjælpen er et af de bedre, men man tænker, at redaktørerne i altovervejende grad har gjort forfatterne en bjørnetjeneste ved at lade bogen gå i trykken i dens nuværende form.

Rune Holst Scherg

Kirsten Lindberg: *Fra Barok til Biedermeier. By og borger i København*. Tegnestuen Tilia Montana 2004, 348 sider, 350 kr.

På grund af adskillige brande i det 18. århundrede ændrede København drastisk udseende i perioden 1728-1825 og blev en mere nutidig by. Barok og levn fra middelalderen forsvandt, og

ud af askedyngerne kom det som vi i dag betragter som det gamle København. I flere enkeltstudier er forandringerne blevet beskrevet tidligere, men arkitekt og dr. phil. Kirsten Lindberg er dykket i arkiverne og giver et opdateret og revideret billede af hovedstadens arkitektur og dens borgere. Det er hidtil blevet skrevet, at København først og fremmest ændrede udseende som følge af brandene, men Lindberg argumenterer overbevisende for, at forandringerne var forløbet langsomt og de såkaldte ildebrandshuse, der blev bygget i stort antal efter 1728, allerede var dukket op i 1680'erne. Det samme gjorde sig til dels gældende med de nyklassicistiske bygninger, som var blevet introduceret inden branden i 1795. Forfatteren er en betydelig *connaissance* af Københavns bygningshistorie med adskillige værker om hovedstaden på CV'et; blandt andet hendes mammutdisputats *Sirenernes Stad København. By- og bygningshistorie før 1728*, bd. I-III (1996). I den nærværende bog tager Lindberg tråden op og skriver om hovedstadens bygningshistorie 1728-1825. Men læseren får mere end blot en trivial gennemgang af arkitekturhistorien.

Bogen er inddelt i to dele: De fire første kapitler er en kronologisk gennemgang med vægt på ændringerne i arkitekturen, hvor udgangspunktet i første kapitel er genopbygningen efter den store brand 1728, og ender i 1737. Branden var en katastrofe for hovedstaden med i alt 1670 ødelagte ejendomme og omtrent 4000 hjemløse familier. Lindberg beskriver detaljeret byens meget hurtige genopbygning; allerede i 1733 stod 2000 nye huse færdige. Andet kapitel dækker 1737-1795, hvor København igen blev ramt af en stor brand. Genopbygningen efter branden 1795 bliver behandlet i det efterfølgende kapitel, som slutter med englændernes bombardement af byen i 1807. Fjerde kapitel fører læseren sikkert frem til tærskelen af biedermeiertiden 1825. I alle fire kapitler får man indblik i alt, som har at gøre med byens genopbygning og udvidelse: Det vil sige lovgivning, regeringens ønsker, bygningsmode og teksten bliver fint varieret med flashbacks til datidens kritikere, som jo selvfølgelig også fandtes dengang. Der var flere som brokkede sig i bladene om bygningernes udseende. Særligt de "*modbydelige og for øjnene skadelige*" hvide huse fra 1760'erne var skrækkelige for visse folk.

Bogens 2. del og fire følgende kapitler er helliget fire familieskæbner, der alle tilhørte den bedrestillede del af byens borgere: Tobaksfabrikant Roslin (1726-1800), murermester Brandemann (1736-1803), brygger Lindam (1734-1801) og vajsenshusforstander Frost (1766-1825). Kapitlerne er altså væsensforskellige fra de forrige; nu hører vi om menneskers færden i byen og ikke mindst

deres liv. Vi hører naturligvis først og fremmest om deres boligforhold, men teksten krydres med informationer om, hvorledes man driver erhverv i den undersøgte periode og hvordan livet formede sig for byens bedsteborgere. Fælles for alle fire familier er, at de blev begravet på Assistens Kirkegården og sidste kapitel tager os en tur der til. Baggrunden for de fire skildringer tager for øvrigt sit udgangspunkt i gravmonumenterne, idet Lindberg har udført undersøgelser som historisk-arkivalisk konsulent for Københavns Kirkegårde – netop for at spore de, indtil nu, ukendte skæbner bag monumenterne.

Alle 9 kapitler er udstyret med noter efter hvert kapitel. Bogen er udstyret med hele fire registre og tusind tak for det! I noterne bliver det tydeligt, hvilket stort arbejde, som danner baggrund for bogen. Lindberg har anvendt alle nødvendige kilder, som der bliver ivrigt citeret fra løbende gennem bogen. Med i de kilder ligger dog også bogens største svaghed: Lindberg har haft det morsomt i arkiverne og bibliotekerne med at finde materiale, men det har betydet, at det sine steder har været vanskeligt at begrænse videregivelsen af informationerne. Eksempelvis bliver de fire familiers personalhistorier forgrenet en tand for meget, og det får dermed karakter af simple opremssninger uden særlig nytteværdi. Bogen som helhed bliver forberettende og for lidt analyserende. Der forekommer faktuelle fejl: Der står på side 106, at statsmanden Ove Høegh-Guldberg havde stillet krav om optagelse af medlemmer i Norske Selskab i 1785. På det tidspunkt sad han som amtmand i Århus efter sin deroute i 1784. Samme Guldberg får titlen "*kabinetsekretær*" i det ellers glimrende register. Han nåede trods alt lige at blive statsminister. Gerhard Schønning bliver omtalt som den "*senere historieskriver*" i 1772 (s. 105). I 1772 havde han for længst slået sit navn fast som en af rigets bedste og mest belæste historikere. Lindberg skriver ind imellem lidt for ivrigt. Man læser blandt andet, at det Norske Selskab var sagnomspundet, men hvorfor det var det, hører man ikke noget om. Der er en ordliste, hvor der ikke er forklaret ordet *multumer*. Direkte sjustet er det dog, at det niende kapitel er blevet til "*kapitel X*" i indholdsfortegnelsen. Og sådan er der flere andre småting, der dog ikke skal røre ved, at der er tale om en velskrevet og velillustreret bog, som denne anmelder benytter næste gang den står på byvandring. Lindbergs skitserede ønske om, at bogen vil appellere til folk udenfor den snævre flok, som beskæftiger sig med arkitekturhistorie, lykkes til fulde, hvis man ser bort fra ønsket om lidt mere analyse fra den kræsn historiker. Særligt vellykket er kapitlerne om de fire familieskæbner, som levendegør både byen og beretningen.

Claus Mechlenborg